Eduskunnan hallintovaliokunnalle

hav@eduskunta.fi

Suomen Asianajajaliiton kirjallinen asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä HE 261/2020 vp eduskunnalle laeiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annetun lain, rahanpesun selvittelykeskuksesta annetun lain sekä pankki- ja maksutilien valvontajärjestelmästä annetun lain 6 §:n muuttamisesta

Eduskunnan hallintovaliokunta on pyytänyt Suomen Asianajajaliitolta (jäljempänä "Asianajajaliitto") kirjallisen asiantuntijalausunnon hallituksen esityksestä 261/2020 vp eduskunnalle laeiksi laeiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annetun lain, rahanpesun selvittelykeskuksesta annetun lain sekä pankki- ja maksutilien valvontajärjestelmästä annetun lain 6 §:n muuttamisesta.

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annettuun lakiin ja rahanpesun selvittelykeskuksesta annettuun lakiin ehdotetaan tehtäväksi teknisiä muutoksia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä koskevan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin kansallisessa täytäntöönpanossa havaittujen puutteiden johdosta. Lisäksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annettua lakia muutettaisiin kansallisen lainsäädännön yhteensovittamiseksi Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n alaisen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen vastaisen toimintaryhmän suositusten kanssa.

Asianajajaliitto uudistaa esityksestä aikaisemmin 23.11.2020 antamansa lausunnon (liite 1). Lisäksi Asianajajaliitto kiinnittää hallintovaliokunnan huomiota asianajajien erityisasemaan ja salassapitovelvollisuuteen, mikä tulee ottaa huomioon rahapesun selvittelykeskuksesta annetun lain muuttamista koskevan 4 §:n osalta.

Asianajajille on asianajajista annetussa laissa säädetty velvollisuus asianajosalaisuuksien säilyttämiseen. Kyseessä on asiakkaan ja asianajajan välinen luottamuksen suoja, joka on säädetty asiakkaan turvaksi. Lisäksi asianajajia rajoittavat oikeudenkäymiskaaren, esitutkintalain ja pakkokeinolain salassapitoa ja todistamiskieltoa koskevat säännökset, jotka on esitetty jäljempänä tässä lausunnossa.

Rahanpesun selvittelykeskuksesta annetun lain 4 §:n muuttaminen

Ehdotuksen mukaan rahanpesun selvittelykeskuksen tehtäväksi lisättäisiin operatiivisten ja strategisten analyysien tekeminen. Lisäksi ehdotetaan lakiin lisättäväksi rahanpesudirektiivin 33 artiklan 1 kohdan mukainen viittaus ilmoitusvelvollisten johtajiin ja työntekijöihin niinä tahoina, joilta rahanpesun selvittelykeskuksella on oikeus tarvittaessa saada rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen ja selvittämisen kannalta välttämättömät tiedot ja asiakirjat. Voimassaolevassa rahanpesun selvittelykeskuksesta annetun lain 4 §:ssä ei ole säädetty nimenomaisesti siitä, että ilmoitusvelvollisten johtajien ja työntekijöiden tulee tehdä yhteistyötä rahanpesun selvittelykeskuksen kanssa ja säännöstä esitetään muutettavaksi tältä osin.

Rahanpesun selvittelykeskuksen tietojensaantia koskevan muutosehdotuksen perusteluissa todetaan, että ehdotuksen osalta on kuitenkin huomioitava asianajajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien erityisasema ja salassapitovelvollisuus.

Asianajajia ja luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia koskevan eritysaseman turvaaminen edellyttää, että sitä koskeva säännös nimenomaisesti kirjataan rahanpesun selvittelykeskuksen tietojen saantia koskevaan 4 §:ään eikä sen huomioiminen jää lain esitöiden varaan. Asianajajaliitto esittää, että pykälän sanamuoto muutetaan seuraavan sisältöiseksi:

”Rahanpesun selvittelykeskuksella on oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä sekä ilmoitusvelvollisilta, mukaan lukien tarvittaessa edellä mainittujen johtajat ja työntekijät, rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen ja selvittämisen kannalta välttämättömät tiedot ja asiakirjat maksutta sen estämättä, mitä liikesalaisuutta tai yksilön, yhteisön tai säätiön taloudellisia olosuhteita, taloudellista asemaa tai verotustietoja koskevien tietojen salassapidosta säädetään. Päätöksen salassa pidettävien tietojen hankkimisesta tekee selvittelykeskuksessa työskentelevä päällystöön kuuluva poliisimies.

Asianajajiin ja luvan saaneisiin oikeudenkäyntiavustajiin kohdistuvat salassapitovelvollisuutta ja todistamiskieltoa koskevat säännökset rajoittavat Rahanpesun selvittelykeskuksen 1 momentissa säädettyä tietojensaantia. ”

Asianajajia koskeva eritysasema

Asianajajia velvoittaa asianajajasalaisuus sekä asianajajia ja luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia koskevat erillisissä laeissa säädetyt salassapitovelvollisuutta koskevat säännökset. Kyseessä on asiakkaan ja asianajajan tai luvan saaneen oikeudenkäyntiasiamiehen välinen luottamuksen suoja, joka on säädetty asiakkaan turvaksi.

Asianajajien erityisasema on huomioitu nimenomaisesti myös laissa pankki- ja maksutilien valvontajärjestelmästä, jonka pankki- ja maksutilien

tiedonhakujärjestelmää koskevan 4 pykälän 4 momentin mukaan asianajajan asiakasvaratilien yhteyteen on merkittävä nimenomainen tieto siitä, että pankki- tai maksutili on asianajajan asiakasvarojen tili, jota koskee asianajajan salassapitovelvollisuus. Tietoja asiakasvaratileistä ei saa luovuttaa tiedonhakujärjestelmän kautta.

Lain pankki- ja maksutilirekisteriin tallennettavia tietoja koskevassa 6 pykälän 4 momentissa on vastaava säännös, jonka mukaan asianajajan asiakasvaratilien yhteyteen on merkittävä nimenomainen tieto siitä, että pankki- tai maksutili on asianajajan asiakasvarojen tili, jota koskee asianajajan salassapitovelvollisuus. Tietoja asiakasvaratileistä ei saa luovuttaa rekisteriin.

Asianajajan salassapito- ja todistamiskieltovelvollisuus

Viranomaisten tietojensaantia rajoittaa asianajajan salassapito- ja todistamiskieltovelvollisuus, josta on säädetty asianajajalain 5 c §:ssä, OK 17 luvun 13 ja 9 §:ssä, esitutkintalain 7 luvun 8 §:ssä sekä pakkokeinolain 7 luvun 3 §:ssä.

Asianajajalaki 5 c §

Asianajajalain 5 c §:n nojalla asianajaja tai hänen apulaisensa ei saa luvattomasti ilmaista sellaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta, josta hän tehtävässään on saanut tiedon.

Rangaistus edellä mainitun salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

Oikeudenkäymiskaari 17 luku 13 §

OK 17 luvun 13 §:n mukaan oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja taikka tulkki ei saa luvattomasti todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää:

1) hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää;
2) antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa;
3) antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

Tuomioistuin voi velvoittaa muun 13 §:n 1 momentissa tarkoitetun henkilön kuin rikosasian vastaajan oikeudenkäyntiasiamiehen, oikeudenkäyntiavustajan tai tulkin todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Asianajaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa tarkoitettu oikeudenkäyntiavustaja taikka julkinen oikeusavustaja ei saa luvattomasti todistaa yksityisen tai perheen salaisuudesta tai liike- tai ammattisalaisuudesta, josta hän on muussa kuin 1 momentissa tarkoitetussa tehtävässään saanut tiedon.

Tuomioistuin voi kuitenkin velvoittaa henkilön todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta

vankeutta, tai jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Oikeudenkäymiskaari 17 luku 9 §

Asianajajan velvollisuudesta luovuttaa asiakirja käytettäväksi todisteena on säädetty OK 17 luvun 9 §:ssä. Säännöksen mukaan sillä, jolla on tuomioistuimessa kuulusteltaessa asianosaisena todistelutarkoituksessa, todistajana tai asiantuntijana velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta, ei ole velvollisuutta luovuttaa esinettä tai asiakirjaa käytettäväksi todisteena taikka sallia katselmuksen toimittamista näytön hankkimiseksi salassa pidettävästä tai vaitiolo-oikeuden alaisesta tiedosta.

Esitutkintalaki 7 luku 8 §

Esitutkintalain 7 luvun 8 §:n mukaan todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14 §:n 16–21 §:n taikka 22 §:n 1 ja 2 momentin nojalla oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, hän on vastaavasti oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Esitutkintalain 7 luvun 8 §:n 3 momentin mukaan todistaja on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston, jos se voitaisiin pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n mukaan takavarikoida eikä takavarikoimiselle ole mainitun luvun 3 §:ssä säädettyä estettä.

Pakkokeinolaki 7 luku 3 §

Pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n mukaan asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää, jos se sisältää tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14, 16, 20 tai 21 §: n nojalla on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta.

Jos salassapitovelvollisuus tai -oikeus perustuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momenttiin tai 13, 14, 16 tai 20 §:iin, edellytyksenä kiellolle 1 momentissa säädetyn lisäksi on, että kohde on mainitussa lainkohdassa tarkoitetun henkilön tai häneen mainitun luvun 22 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön hallussa taikka sen hallussa, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Jos asianajaja on itse rikoksesta epäiltynä, noudatetaan normaaleja rikosprosessin sääntöjä. Jos sen sijaan asianajotoimistoon tehdään esimerkiksi rikostutkintaan liittyvää etsintää, on etsinnässä aina läsnä nk. etsintävaltuutettu ja hänen tehtävänään on huolehtia, etteivät esitutkintaviranomaiset etsinnän yhteydessä tutki sellaisia asianajosalaisuuden piiriin kuuluvia tietoja, jotka eivät kuulu kyseessä olevaan rikostutkintaan.

Lopuksi

Asianajajaliitto pitää välttämättömänä, että hallituksen esityksessä tulee selkeästi esille asianajajien erityisasema ja salassapitovelvollisuus. Asianajajille on laissa säädetty velvollisuus asianajosalaisuuksien säilyttämiseen. Kyseessä on asiakkaan ja asianajajan välinen luottamuksen suoja, joka on säädetty asiakkaan turvaksi.

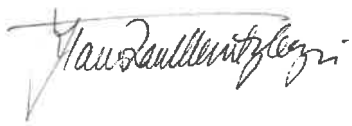
Asianajajia koskeva salassapitovelvollisuus on tunnistettu rahanpesulain voimaansaattamisesta annetussa lakivaliokunnan mietinnössä (LaVL 3/2017 vp). Asianajajan salassapitovelvollisuus turvaa päämiehen mahdollisuuksia puolustautua oikeudenkäynnissä ja luo samalla muutoinkin edellytyksiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että asianajajan ammattisalaisuuden murtaminen saattaa vaikuttaa lainkäyttötoimintaan laajemminkin ja loukata näin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvattuja oikeuksia.

Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota asianajosalaisuuteen ja asianajajia koskevaan poikkeukseen tietojensaanti- ja tarkastusoikeudesta muun muassa antamassaan lausunnossa hallituksen edistyksestä eduskunnalle laeiksi sähkö- ja maakaasumarkkinoiden valvonnasta annetun lain, Energiavirastosta annetun lain 1 ja 4 §:n sekä Finanssivalvonnasta annetun lain 71 §:n muuttamisesta (PeVL 15/2014 vp – HE 50/2014 vp). Valiokunta on pitänyt tiedonsaantirajoitusta perustuslain 21 §:n 2 momenttiin ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan kiinnittyvän oikeuden neuvotella luottamuksellisesti oikeusavustajansa kanssa kannalta merkityksellisenä (PeVL 28/2008 vp, s. 3).

Asianajosalaisuuden suoja perusoikeusliityntäisenä oikeutena on tunnustettu myös unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä.

Helsingissä helmikuun 24. päivä 2021

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Hanna Räihä-Mäntyharju
Suomen Asianajajaliiton puheenjohtaja, asianajaja

Laatija

Tarkastusjuristi Kristiina Sare, Suomen Asianajajaliitto

LIITE 1

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO
FINLANDS ADVOKATFÖRBUND

Valtiovarainministeriö
valtiovarainministerio@vm.fi

Lausuntopyyntönne: VN/813/2020, 12.10.2020

LAUSUNTO LUONNOKSESTA HALLITUKSEN ESITYKSEKSI EDUSKUNNALLE LAIKSI RAHANPESUN JA TERRORISMIN RAHOITTAMISEN ESTÄMISESTÄ ANNETUN LAIN MUUTTAMISESTA SEKÄ ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI

Esityksen 1. lakiehdotuksessa ehdotetaan muutettavaksi lakia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä. Ehdotukset perustuvat neljännen rahanpesudirektiivin Suomen täytäntöönpanon osalta komission esille nostamiin puutteisiin kansallisessa lainsäädännössä, FATF:n Suomen maa-arvioraportin suosituksiin ja kansallisiin lainmuutostarpeisiin.

Asianajajaliitto pitää rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä tärkeänä yhteiskunnallisena tavoitteena. Nyt kysymyksessä olevassa esitysluonnoksessa on kuitenkin ongelmakohtia, eikä sitä voida hyväksyä ehdotetussa muodossa.

Poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö

Poliittisesti vaikutusvaltaiseen henkilöön liittyvää tehostettua tuntemismenettelyä koskevaa säännöstä tarkennettaisiin. Rahanpesulain 1 luvun 4 §:n 1 momentin 11 kohtaa, jonka mukaan poliittisesti vaikutusvaltaisella henkilöllä tarkoitetaan luonnollista henkilöä, joka toimii tai on toiminut merkittävässä julkisessa tehtävässä, tarkennettaisiin niin, että jos henkilön julkisesti merkittävässä tehtävässä toimiminen on päättynyt, häntä pidettäisiin poliittisesti vaikutusvaltaisena henkilönä, jos tehtävän päättymisestä on kulunut 12 kuukautta tai vähemmän. Asiakkaan tuntemista koskevan 3 luvun 13 § ehdotetaan muutettavaksi niin, että ilmoitusvelvollisten on *vähintään* 12 kuukauden ajan otettava huomioon kyseiseen henkilöön liittyvä jatkuva riski ja sovellettava asianmukaisia riskialttiuteen perustuvia toimenpiteitä siihen asti, kunnes kyseiseen henkilöön ei enää katsota liittyvän poliittisesti vaikutusvaltaiselle henkilölle ominaista riskiä.

Säännös on ristiriitainen. Henkilön poliittinen vaikutusvalta päättyy, kun julkisesti merkittävässä tehtävässä toimimisesta on kulunut 12 kuukautta. Tämän jälkeen, kun henkilöä ei enää katsota poliittisesti vaikutusvaltaiseksi henkilöksi, häneen ei voida katsoa liittyvän poliittisesti vaikutusvaltaiselle henkilölle ominaista riskiä.
Poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön tehostettua tuntemisvelvollisuutta koskeva säännös näyttää viittaavan siihen, että ko. riskin voi katsoa liittyvän henkilöön myös 12 kuukauden päättymisen jälkeen, sillä tehostettua tuntemista tulee pykäläehdotuksen mukaan noudattaa *vähintään (minimissään)* 12 kuukauden ajan.

Jos henkilöä ei kuitenkaan lain mukaan enää pidetä poliittisesti vaikutusvaltaisena henkilönä, häneen ei voine liittää ko. henkilöön ominaista riskiä.

Pykälän 1 momentin 11 kohdan i alakohtaa muutettaisiin neljännen rahanpesudirektiivin täytäntöönpanossa havaitun puutteen johdosta. Voimassa olevan lain määritelmässä viitataan valtion kokonaan omistaman yrityksen hallinto-, johto- ja valvontaelimen jäsenenä toimimiseen. Ehdotuksen mukaan määritelmästä poistettaisiin sana "kokonaan". Ehdotetun muutoksen myötä määritelmä kattaisi myös valtion osittain omistaman yrityksen. Neljännen rahanpesudirektiivin 3 artiklassa määritelmää ei ole rajattu koskemaan vain valtion kokonaan omistamia yrityksiä, joten määritelmää on tarpeen korjata tältä osin.

Lakiesitys jättää kuitenkin epäselväksi sen, onko yrityksen oltava Suomen valtion omistama, vai voiko kyseessä olla jonkin toisen valtion omistama yritys. Lakiesitys jättää lisäksi epäselväksi sen, kuinka suuren osan yrityksestä valtion on omistettava, jotta yrityksen hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen katsottaisiin poliittisesti vaikutusvaltaiseksi henkilöksi.

Asianajajaliitto pitää tarpeellisena selkeästi määritellä valtion omistusosuuden suuruus. Kysymyksen poliittisesta vaikutusvallasta voisi asianajajaliiton näkemyksen mukaan vaihtoehtoisesti kytkeä koskemaan esimerkiksi yrityksiä, joissa valtio käyttää kirjanpitolain (tai ulkomaisen vastaavan lain) tarkoittamaa määräysvaltaa tai yrityksiin, joissa valtio täyttää rahanpesulain 1 luvun 5 §:ssä tosiasiallisia edunsaajia koskevat kriteerit.

Ilmoitusvelvollisen riskiarvio

Rahanpesulain 2 luvun 3 §:n 2 momentin 1 kohtaa täydennettäisiin lisäämällä siihen riskienhallintaa koskevien mallimenetelmien kehittäminen. Momenttiin lisättäisiin myös uusi 2 kohta, jonka mukaan toimintaperiaatteiden, menettelytapojen ja valvonnan tulisi sisältää myös asiakkaan tuntemisvelvollisuuden, raportoinnin, tietojen säilyttämisen ja *työntekijöiden taustaselvityksen*.

Asianajajaliitto katsoo, että esitetyssä muodossa ehdotettu pykälä on ongelmallinen yksityisyyden suojaan liittyvän kansallisen lainsäädännön kanssa.

Lakiesityksen perusteluissa ei ole lainkaan käsitelty työntekijöiden taustojen selvittämiseen liittyviä edellytyksiä, joista on säädetty esimerkiksi tietosuoja-asetuksessa, yksityisyyden suojasta työelämässä annetussa laissa, laissa lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä ja turvallisuusselvityslaissa.
Perusteluissa ei myöskään ole otettu kantaa siihen, tulisiko ilmoitusvelvollisen työnantajana hankkia taustaselvityksiä sen kaikista työntekijöistä riippumatta näiden työtehtävistä, vai kohdistuuko vaatimus vain johtavissa tehtävissä työskenteleviin henkilöihin.

Tietosuoja-asetuksen 10 artiklan mukaan rikostuomioihin ja rikkomuksiin tai niihin liittyviin turvaamistoimiin liittyvien henkilötietojen käsittely suoritetaan vain viranomaisen valvonnassa tai silloin, kun se sallitaan unionin oikeudessa tai jäsenvaltion lainsäädännössä.

Yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain mukaan työntekijästä kerättävien tietojen pitää olla tarpeellisia työsuhteeseen liittyvien velvoitteiden kannalta. Asianajajaliiton käsityksen mukaan laki ei salli rikostaustan selvittämistä. Rikostaustan selvittämisestä säädetään erillisissä laeissa, kuten laissa lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä.

Oikeuttavan säädöspohjan puuttuessa Asianajajaliiton käsityksen mukaan ilmoitusvelvollisen sisäisissä ohjeissa ei voida asettaa velvollisuutta tai luoda oikeutta selvittää työntekijöiden rikostausta tai heidän mahdollisia kytköksiä rahanpesutoimintaan tai terrorismin rahoittamiseen.

Edellä sanotun lisäksi työnantaja voi turvallisuusselvityslain nojalla pyytää työntekijän taustan selvitettäväksi. Asianajajaliiton tiedossa ei kuitenkaan ole, että asianajotoimistoilla, ainakaan laajamittaisesti, olisi katsottu olevan oikeutta tehdä turvallisuusselvityksiä.

Ulkomainen trusti

Rahanpesulain 1 luvun 4 §:n 1 momentin 9 kohdan mukaan ulkomaisen trustin määritelmän tarkennetaan sisältävän myös trustin kaltaiset oikeudelliset järjestelyt. Trustin kaltainen oikeudellinen järjestely voinee olla esimerkiksi säätiö tai muu järjestely, jossa henkilö hoitaa toisen omaisuutta tämän hyväksi. Koska Suomen oikeusjärjestelmä ei tunne trustia, jättää määritelmä paljon harkinnanvaraa sen osalta minkälaista järjestelyä lakiesityksessä tarkoitetaan. Asianajajaliitto katsoo, että trustin määritelmässä ja perusteluissa on syytä korostaa kyseessä olevan ulkomainen järjestely, jotta esimerkiksi edunvalvontajärjestelyn rinnastaminen trustiin olisi selkeästi vältettävissä.

Rahanpesulain 1 luvun 6 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohtaan tehtäisiin lisäksi tekninen muutos koskien ulkomaisen trustin tosiasiallista edunsaajaa. Momenttiin lisättäisiin uudet 4 ja 5 kohdat, joissa säännöstä täsmennettäisiin niin, että siinä viitattaisiin myös niihin henkilöihin, jotka ovat vastaavassa tai samankaltaisessa asemassa kuin trustin tai trustin kaltaisen oikeudellisen järjestelyn perustaja tai tämän mahdollisesti asettama suojelija, omaisuudenhoitaja tai edunsaaja. Lisäksi edunsaajana pidettäisiin, jos edunsaajaa ei ole vielä vahvistettu, niitä henkilöryhmiä, joiden pääasiallista etua silmällä pitäen oikeudellinen järjestely tai oikeushenkilö on perustettu tai toimii.

Asianajajaliitto kiinnittää huomiota siiten, että omaisuudenhoitajalla on nimenomainen merkitys sijoituspalvelulaissa eikä tätä merkitystä ole Asianajajaliiton näkemyksen mukaan syytä sekoittaa rahanpesun estämistä koskevassa lainsäädännössä.

Rahanpesun selvittelykeskuksesta annetun lain muuttaminen

Esityksen 2. lakiehdotuksessa ehdotetaan muutettavaksi lakia rahanpesun selvittelykeskuksesta neljännen rahanpesudirektiivin täytäntöönpanossa havaittujen, lähinnä teknisluonteisten puutteiden johdosta.

Lakiehdotuksen 4 §:n mukaan rahanpesun selvittelykeskuksen tehtäväksi lisättäisiin operatiivisten ja strategisten analyysien tekeminen. Lisäksi ehdotetaan lakiin lisättäväksi rahanpesudirektiivin 33 artiklan 1 kohdan mukainen *viittaus ilmoitusvelvollisten johtajiin ja työntekijöihin niinä tahoina, joilta rahanpesun selvittelykeskuksella on oikeus saada rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen ja selvittämisen kannalta välttämättömät tiedot ja asiakirjat.*

Asianajosalaisuuden suoja

Asianajajaliitto pitää välttämättömänä, että hallituksen esityksessä tulee selkeästi esille asianajajien erityisasema ja salassapitovelvollisuus. Asianajajille on laissa säädetty velvollisuus asianajosalaisuuksien säilyttämiseen. Kyseessä on asiakkaan ja asianajajan välinen luottamuksen suoja, joka on säädetty asiakkaan turvaksi. Asianajajia koskeva salassapitovelvollisuus on tunnistettu tuoreessa rahanpesulain voimaansaattamisesta annetussa lakivaliokunnan mietinnössä (LaVL 3/2017 vp).

Asianajajan salassapitovelvollisuus turvaa päämiehen mahdollisuuksia puolustautua oikeudenkäynnissä ja luo samalla muutoinkin edellytyksiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että asianajajan ammattisalaisuuden murtaminen saattaa vaikuttaa lainkäyttötoimintaan laajemminkin ja loukata näin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvattuja oikeuksia.

Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota asianajosalaisuuteen ja asianajajia koskevaan poikkeukseen tietojensaanti- ja tarkastusoikeudesta mm. antamassaan lausunnossa hallituksen edistyksestä eduskunnalle laeiksi sähkö- ja maakaasumarkkinoiden valvonnasta annetun lain, Energiavirastosta annetun lain 1 ja 4 §:n sekä Finanssivalvonnasta annetun lain 71 §:n muuttamisesta (PeVL 15/2014 vp – HE 50/2014 vp). Valiokunta on pitänyt tiedonsaantirajoitusta perustuslain 21 §:n 2 momenttiin ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan kiinnittyvän oikeuden neuvotella luottamuksellisesti oikeusavustajansa kanssa kannalta merkityksellisenä (PeVL 28/2008 vp, s. 3).

Asianajosalaisuuden suoja perusoikeusliityntäisenä oikeutena on tunnustettu myös unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi (Sommer v. Germany) tapauksessa yksimielisesti, että asianajajan pankkitilin tutkimisella loukattiin oikeutta ammatilliseen luottamuksellisuuteen ja yksityiselämään.

Asiassa syyttäjäviranomaisen pyyntö tarkastaa asianajajan tilit oli tehty järjestäytynyttä petosta koskevan rikostutkinnan yhteydessä. Yksi epäillyistä oli ollut asianajajan asiakas.

Asianajaja valitti EIT:hen, että Saksan viranomaiset olivat oikeudettomasti keränneet, tallentaneet ja luovuttaneet hänen yrityksensä tilitietoja ja samalla paljastaneet hänen asiakkaidensa tietoja.

EIT totesi ratkaisussaan, että asianajajan pankkitilin tarkastus oli ollut suhteeton, etenkin kun otettiin huomioon alhainen kynnys, jolla tilit oli voitu Saksan lain mukaan tarkastaa. Lainsäädäntö oli mahdollistanut toimenpiteiden toteuttamisen heti, kun rikosta epäiltiin. Huomioitavaa oli myös syyttäjäviranomaisten laaja tietojensaantioikeus, joka oli ollut voimassa rajoitetun ajan, ja se oli kattanut kaikki tiedot asianajajan yrityksen pankkitilistä ja sen tilitapahtumista. Huomiota kiinnitettiin myös asianajajan henkilökohtaisten tietojen paljastumiseen ja niiden jatkuvaan tallentamiseen etenkin, kun asianmukaiset prosessuaaliset oikeussuojakeinot olivat puuttuneet.

Tapauksessa oli rikottu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa.

Asianajajaa koskeva salassapitovelvollisuus on tunnustettu myös kansallisessa oikeuskäytännössä. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2011:19 tulkinnut asianajajan yleistä salassapitovelvollisuutta. Asiassa olivat vastakkain konkurssipesän pesänhoitajan konkurssilain (120/2004) 8 luvun 9 §:n mukainen tietojensaantioikeus ja asianajajan salassapitovelvollisuus. Kysymys oli siitä, oliko asianajajan asiakkaan konkurssipesän hoitajalla oikeus saada asianajajalta tietoja asianajajan asiakkaaseensa kohdistamasta laskutuksesta ja laskujen maksamisesta.

Korkein oikeus päätyi siihen, että asianajajan salassapitovelvollisuus esti vaadittujen tietojen luovuttamisen.
Korkein oikeus totesi perusteluissaan muun muassa seuraavaa: Kysymyksessä olevan asianajotoimiston asianajajat ovat avustaneet X:ää ainakin rikosasiassa, jossa X on tuomittu rangaistukseen kavallusrikoksesta. X:llä on ollut Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c-kohdan mukainen oikeus puolustautua itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Oikeudenkäyntiavun saaminen on edellyttänyt asianajopalkkioiden maksamista, mikä käytännössä tapahtuu pankkiyhteyksiä käyttämällä. Tieto pankkiyhteyksistä saattaa edistää maksajan omaisuuden jäljittämistä. Jos asianajotoimistot olisivat velvollisia antamaan tiedot asiakkaansa pankkiyhteyksistä, pelko omaisuuden paljastumisesta vaikeuttaisi tällaisessa tapauksessa turvautumista oikeudenkäyntiavustajaan tai saattaisi estää sen kokonaan.

Asianajajan salassapito- ja todistamiskieltovelvollisuus

Viranomaisten tietojensaantia rajoittaa asianajajan salassapito- ja todistamiskieltovelvollisuus, josta on säädetty asianajajalain 5 c §:ssä, OK 17 luvun 13 ja 9 §:ssä, esitutkintalain 7 luvun 8 §:ssä sekä pakkokeinolain 7 luvun 3 §:ssä.

Asianajajalaki 5 c §

Asianajajalain 5 c §:n nojalla asianajaja tai hänen apulaisensa ei saa luvattomasti ilmaista sellaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta, josta hän tehtävässään on saanut tiedon.

Rangaistus edellä mainitun salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

Oikeudenkäymiskaari 17 luku 13 §

OK 17 luvun 13 §:n mukaan oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja taikka tulkki ei saa luvattomasti todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää:

1) hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää;
2) antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa;
3) antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

Tuomioistuin voi velvoittaa muun 13 §:n 1 momentissa tarkoitetun henkilön kuin rikosasian vastaajan oikeudenkäyntiasiamiehen, oikeudenkäyntiavustajan tai tulkin todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Asianajaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa tarkoitettu oikeudenkäyntiavustaja taikka julkinen oikeusavustaja ei saa luvattomasti todistaa yksityisen tai perheen salaisuudesta tai liike- tai ammattisalaisuudesta, josta hän on muussa kuin 1 momentissa tarkoitetussa tehtävässään saanut tiedon.

Tuomioistuin voi kuitenkin velvoittaa henkilön todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, tai jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Oikeudenkäymiskaari 17 luku 9 §

Asianajajan velvollisuudesta luovuttaa asiakirja käytettäväksi todisteena on säädetty OK 17 luvun 9 §:ssä. Säännöksen mukaan sillä, jolla on tuomioistuimessa kuulusteltaessa asianosaisena todistelutarkoituksessa, todistajana tai asiantuntijana velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta, ei ole velvollisuutta luovuttaa esinettä tai asiakirjaa käytettäväksi todisteena taikka sallia katselmuksen toimittamista näytön hankkimiseksi salassa pidettävästä tai vaitiolo-oikeuden alaisesta tiedosta.

Esitutkintalaki 7 luku 8 §

Esitutkintalain 7 luvun 8 §:n mukaan todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14 §:n 16–21 §:n taikka 22 §:n 1 ja 2 momentin nojalla oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, hän on vastaavasti oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Esitutkintalain 7 luvun 8 §:n 3 momentin mukaan todistaja on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston, jos se voitaisiin pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n mukaan takavarikoida eikä takavarikoimiselle ole mainitun luvun 3 §:ssä säädettyä estettä.

Pakkokeinolaki 7 luku 3 §

Pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n mukaan asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää, jos se sisältää tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14, 16, 20 tai 21 §: n nojalla on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta.

Jos salassapitovelvollisuus tai -oikeus perustuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momenttiin tai 13, 14, 16 tai 20 §:iin, edellytyksenä kiellolle 1 momentissa säädetyn lisäksi on, että kohde on mainitussa lainkohdassa tarkoitetun henkilön tai häneen mainitun luvun 22 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön hallussa taikka sen hallussa, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

On huomattava, että tilanteessa, jossa asianajaja on itse rikoksesta epäiltynä, noudatetaan normaaleja rikosprosessin sääntöjä. Kuitenkin tilanteissa, joissa asianajotoimistoon tehdään esimerkiksi rikostutkintaan liittyvää etsintää, on etsinnässä aina läsnä nk. etsintävaltuutettu, jonka tehtävänä on huolehtia, etteivät esitutkintaviranomaiset etsinnän yhteydessä tutki sellaisia asianajosalaisuuden piiriin kuuluvia tietoja, jotka eivät kuulu kyseessä olevaan rikostutkintaan. Näin on haluttu varmistua siitä, että asianajajan asiakkaiden asianajosalaisuuden piiriin kuuluvat tiedot pidetään salassa.

Helsingissä, 23. päivänä marraskuuta 2020

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Hanna Räihä-Mäntyharju
Suomen Asianajajaliiton puheenjohtaja, asianajaja

LAATIJAT Asianajaja Janne Lauha, Asianajotoimisto Castrén & Snellman Oy
Counsil-lakimies Sami Lommi, Asianajotoimisto Castrén & Snellman Oy
Tarkastusjuristi Kristiina Sare, Suomen Asianajajaliitto